

A történet fontossága

Mivel korunk alapvetően ironikus, kedveli a rövid, sommás, és később gyakran helytelennek bizonyuló minősítéseket. Eppen ebben rejlik a dolgok ironiája: nem csupán minősítéseink bizonytalanok, hanem sokszor az a pozíció is, ahonnan ítéleteinket megfogalmazzuk. Erdemes lenne egyszer s átvágnünk ezeket a tévedéseket: hányszor csalátkoztunk már igaznak vélt igaznak vélt ítéleteinkben - s ez nem is mindig az ítéletalkotó hibája: egyszerűen a korszaknak milyenségéből következik.

Hogy Szabó István filmjét, a Redl ezredest is egy mondatnál minősítsen, szintén ennek a kor-állapotnak akövetkezménye. Bizonyára sokak véleményével ellenkezik értékitételek, sokakéval megegyezik: a Redl ezredest nagyon jó, és nagyon fontos filmnek tartom. Kérdés csupán az marad, hogy e kettő közül melyik állítás a lényegesebb.

Aligha kétséges, hogy e film nézői eleve viszonyítanak, s ez természet-szerűleg hálátlan és kényeszerű helyzet a Mephistó rendezője számára! S még csak nem is időleges: pillanatra sem kétséges, hogy a majdani filmek esetében is ez fog történni. A Redl ezredest nyilvánvalóan tudatában van ennek, s némileg elébe is megy az összehasonlításnak is azzal, hogy közvetlen munkatársai ugyanazok, akik az előző filmnél is dolgoztak. A film egyébként ebben az összehasonlításban kiállja a próbát, bizonyos értelemben pedig meghaladja a Mephistót.

Há egy legutóbbi beszélgetés során Szabó István helyesbitette azt az észrevételt, miszerint korai művei önéletrajziak lennének, s az Álnodozások kora meg az Apa mögött nem egyéni életrajzot érez, hanem egy nemzedék életrajzának elemeit feltételezi, akkor ezt a gondolatmenetet tovább is lehet építeni: az utolsó három film, a Bizalom, a Mephistó, és a Redl ezredest ugyancsak egy motivumcsoportot alkot: nem egy nemzedék, hanem ennél is tágabb értelemben egy régió életrajzához, életrajzához fontos adalékok. Az csak sajnálatos ráadás, s nem e filmeket, hanem e történelem kisebb alakítóit minősíti, hogy ez a három film - legalábbis a szó legközhasználatúbb értelmében - nem fikcionális, mint ahogy az első filmek sem voltak azok rendezőjük szerint. Ha úgy tetszik, ebben a sorban a Bizalom még jóval direkter, kevésbé áttételes, inkább "sziszterinti" történetként látható film, mint a következők, s a történettel az allegória felő vezető uton a Redl ezredest talán még előbbre áll, mint a Mephistó. A Mephistó hatalom és művészet erkölcs és művész viszonyával foglalkozott, s bár története a fasiszta Németországban játszódott, erőnye az volt, hogy érzékeltetni tudta: e kérdések nem egyetlen államrend, berendezkedés, rendszer jellemzői: Kelet-Európa történelme nem is egyetlen alkalommal szolgál példatárul az állítás alátámasztására. A Redl ezredest hatalom és egyén problémáját alapvetően más kontextusba helyezi, anélkül, hogy engedne az előző film feszességéből: ez a történet sem csak Redl vagy a Monarchia története. A Mephistó elsősorban a diagnózist mutatta be: a Lebegség teljes rajzát mindenki saját ismereteiből egészíthette ki. A Redl ezredest mellett, hogy a diagnózist állandóan színtentartja, magát a betegséget annak kifejlődését sem hagyja figyelmen kívül.

Abban az értelmezésben, ahol ezek a viszonyok megállapíthatók, a film sulypontja Redl egyéni sorsa, és az általa képviselt-kiszolgált rendszer - tágabb értelemben közösség -, a Monarchia sorsa közé esik. A filmet ez az értelmezés két, egymással méreteiben korántsem egyező részre osztja: az első rész Redl története, pályafutása, halála, a második rész a film utolsó perce lenne. Ez az utolsó perc két kisebb részből áll össze: a Trónörökös szarajevói meggyilkolását mutatja és ennek következményeit, archiv feltételről: filkkockákat az első világháborúból; a film végén

egy ilyen kocka mervevője. Ez az utolsó perc-szemben a szétválasztás szerinti első résszel - fekete-fehér, s hangsúlyozza is a különállást, hiszen nem csupán archiv felvételtől áll a Trónörökös elleni merénylet: valóban a Trónörökös alakító színész játssza el, ez tehát felvett részlet. Ráadásul ez a jelenet nem is törekszik arra a realiztikusságra, amely az egész filmen érezhet: inkább csak jelzés marad. Az első és a második rész között valamilyen viszonyt kell feltételeznünk. S éppen ebben az összefüggésben nem osztható néhány kritikus idegenkedése a filmtől; azoké, akik elismerik, hogy minden ízében professzionista mesterművet láttak; csak nem teljesen világos előttük, hogy mi közük Redl ezredes történetéhez. Véleményem szerint nagyon is sok közük is lehet. A film szántalan történelmi utalást tartalmaz: a kettősosztásból következően egy ilyen utalás felmutatássá válik. A Redl ezredes arról szól, hogy a főszereplő, Redl egyéni sorsa, a Redl ezredesek saját elveikből, világnézetükből, véleményükből, hivatásukból, posztjukból, pártállásukból következő sorsa egy közösség, a Redl ezredeseket is magába foglaló közösség bukásához, összeomlásához vezet. Redl egyéni tragédiája, hogy a végén felismeri, félrevezetett volt, s késő van bármiféle változtatásra: egyébként még ekkor is lojálisabb annál, minthogy változtasson. Az értelmezés szerinti első rész - a film tulnyomóan nagyobb része - Redl története, a második rész - egyetlen perc - a közösségé: az egyén, aki hű a rendszerhez, amit részben alakít, de ami nagyobb részben őt magát alakítja, ellukik, s vele együtt tűnik el, onlik össze a rendszer is, egyelőre mindvégig látott háberuban.

Eppen ezért, mert en az megfogalmazásban a dolgok közötti viszony túlnak látszik egyszerűen ok-okozatnál, a Redl ezredes érzésen szerint nagyobbat lép előre a Mephistó által folytatott uton. És ez az előrelépés jelenti a Redl ezredes fontosságát is; azért, mert egyáltalán felveti ezt a kérdést, s mert az utolsó percben lényegében meg is válaszolja.

Ha azt irtam az elejen, hogy korunk alapvetően ironikus, most hozzá kell tennem, hogy alapvetően cinikus is; azért látszólag nem vesz, nem vehet tudomást a Redl ezredes munkásságáról, s lehet, hogy a tévedését nem tudja majd számbavenni, mert hisz ezt megtenné, már önmaga tragikus lesz.

Csuhai István

Beszélgetés Karácsonyi Bélával, a JATE Központi Könyvtárának igazgatójával

„-“: Az egyetlen gazdasági helyzete küztudottan válságos. Milyen jelenleg a Könyvtár anyagi ellátottsága?

K.: Induljunk 1977-től. A Központi Könyvtár beszerzési költségvetési kerete a következőképpen alakult:

1977: 1 530 e Ft; 1978: 1 530 e Ft; 1979: 1 630 e Ft; 1980: 1 630 e Ft;

1981: 1 830 e Ft; 1982: 1 830 e Ft; 1983: 1 630 e Ft; 1984: 1 780 e Ft;

1985: 1 780 e Ft;

A pénzüsszeg tehát az elmúlt években gyakorlatilag azonos szinten maradt.

„-“: 1977-ben még elegendő volt ennyi?